

СТРАТЭГІЯ ФАРМІРАВАННЯ САЦЫЯЛЬНА-МОЎНАГА ПАРТРЭТУ РЭГІЁНУ

У Беларусі актыўна развіваюцца такія накірункі турызму, як дзелавы, экалагічны, сялянскі, гастронамічны, конны, водны, паляўнічы. Развіццё турызму Беларусі патрабуе фарміравання такіх умоў, якія будуць спрыяць абуджэнню цікавасці да нацыянальнай культуры. Кожная нацыянальная культура грунтуецца на шматвяковай гісторыі, якая замацавана ў народным побыце, у мове, фальклоры, літаратуры і мастацтве. Тры фундаментальныя гістарычна-аб'ектуныя фактары – родная мова, нацыя, дзяржава – складаюць базавую аснову развіцця любога народа. Візітнай карткай кожнай краіны, важнейшым атрыбутам нацыі, выражэннем нацыянальнага характару, гісторыі і культуры з'яўляецца мова.

У апошнія гады ў межах развіцця эканамічных адносін з іншымі краінамі ўсё больш размова ідзе пра сродак заробка грошай дзякуючы турызму. У артыкуле ж разглядаецца моўны бок эканомікі турызму – якія знайсці словы, каб прывабіць патынцыйных турыстаў з розных краін.

Мова турызму закранае ў тым ліку і назвы: устаноў, будынкаў, мясцін, гарадоў. На Беларусі больш за 30 тыс. афіцыйных назваў населеных пунктаў, ёсць і неафіцыйныя. Гэта – праспекты, вуліцы і завулкі, паркі, стадыёны, а таксама незлічонае мноства рэчак, ручаёў, вадасховішч, азёр, палёў, пералескаў. Шмат і ўласных імёнаў, іх варыянтаў, прозвішчаў, імён па бацьку, разнастайных мянушак, клічак людзей. Свае ўласныя імёны маюць клічкі жывёл і г. д. Усе гэтыя імёны і назвы вывучаюцца лінгвістыкай. Што датычыцца сацыяльна-моўнага партрэта горада, то неаходна падкрэсліць тэрытарыяльную адноснасць назваў крам і вуліц падчас складання турыстычнага тэксту і нават выбару наймення ўстаноў.

Сучасная лінгвістыка выдзяляе наступныя напрамкі:

а) антрапаніміку – раздзел анамастыкі, у якім вывучаюцца імёны людзей, прозвішчы, імёны па бацьку, мянушкі;

б) тапаніміку – навуку, якая вывучае геаграфічныя аб'екты; сярод тапанімічных назваў вылучаюць айконімы, урбонімы, мікратапонімы, гідронімы, дрымонімы, касмонімы і астронімы (назвы зон касмічнай прасторы), зоонімы (клічкі жывёл), хранонімы (уласныя імёны адрэзкаў часу), тэонімы (імёны багоў).

Даследчык В. Гумбальт сцвярджаў, што кожнай мове ўласцівы характэрны ёй адной агляд свету, кожная мова творыць: фарміруе карціну свету для сваіх носьбітаў.

Трэба адзначыць, што дзякуючы багатай матэрыяльнай базе ў выглядзе слоў-найменняў, шмат ёсць і тэарытычнага матэрыяла, як выніка над разважаннем і функцыянаваннем навукі, якая займаецца онімамі і іх значэннем для мовы і маўлення. Гэты моўны матэрыял не толькі цікавы, але і карысны дзеля складання прывабнага вобразу турыстычных аб'ектаў і рэгіёнаў.

Мэта даследавання артыкула – абазначыць характарыстыкі мовы турызму і крыніцы яе здабыцця падчас фарміравання сацыяльна-моўнага партрэта горада ці рэгіёна.

Метады і метадалогія даследавання: у артыкуле выкарыстоўваюцца вынікі аналізу мастацкіх тэкстаў, на прыкладах твораў, прыводзіцца энцыклапедычны матэрыял, слоўніковыя пары.

Асноўнай аналітычнай адзінкай вывучэння мовы турызму з’яўляецца тэкст адносна жанру. Так, мы разгледзем тэкст навуковы – энцыклапедыі, грамадска-палітычны – артыкулы газеты “Звязда”, мастацкі – творы беларускіх класікаў. Так, адно і тое ж слова-онім можа мець тыпы розных жанраў адносна крыніцы звестак і мэты ўжывання. Калі размова заходзіць пра раку *Нёман*, мы маем некалькі варыянтаў. Па-першае, геаграфічнае апісанне. Па-другое, мастацкае.

У творах мастацкай літаратуры засведчана нямала арыгінальных прыкладаў умелага выкарыстання анамастычнай лексікі як дзейснага сродку стварэння каларыту эпохі, пэўнага грамадскага асяродку, рэгіёна, мастацкай выразнасці, лаканічнасці, непаўторнасці. Такія словы выклікаюць у чытача вялікую колькасць розных думак, уяўленняў, пачуццяў [1]. Напрыклад, возера *Свіцязь* у *Адама Міцкевіча*.

У лінгвістычнай, літаратуразнаўчай літаратуры на падставе семантыкастылістычных, эстэтычных асаблівасцяў і функцый онімаў у мастацкім тэксце вызначаны асноўныя прыметы: а) высокая частотнасць іх ужывання ў звязным тэксце ці ў асобных яго кампазіцыйна-важных фрагментах; б) паўтарэнне і ўзбагачэнне іх (онімаў) кантэкстуальнай семантыкі і асацыятыўных сувязяў у розных спалучэннях тэксту, багацце і разнастайнасць сінтагматычных і сінтаксічных сувязяў у кантэксце; в) ужывальнасць (поўная ці спарадычная) у структуры літаратурнага твора, дзе прасочваецца самая моцная пазіцыя ключавых слоў-онімаў і онімаў-загалоўкаў.

У цэнтры аўтарскага аповеду – назвы рэк і азёр Беларусі, якія аманімічна гучаць цікава. Дзякуючы такой гульне-слоў могуць быць распрацаваны цікавыя турыстычныя напрамкі і праграмы вандровак. Акенца *возера* (Полацкі раён); Белае *возера* (Шумілінскі раён); Безназоўнае *возера*; Вавёрка *рака* (Лідскі раён); Вераб’і *возера* (Астравецкі раён); Ветка *рака* (Акцябрскі раён); Лань *рака* (Прыток Прыпяці, Мінская вобласць); Лень *возера* (Браслаўскі раён); Ліса *рака* (Глускі раён); Ліцвін *возера* (Калінкавіцкі раён); Марозы *возера* (Полацкі раён); Млынок *рака* (Драгічынскі раён); Муха *возера*; Мяжа *возера* (Гарадоцкі раён); Навіна *рака* (Шчучынскі раён); Кабак *возера* (Лепельскі раён); Вішанка; Вянок; Свяча *вадасховішча* (Нараўлянскі раён); Талька *рака* (Пухавіцкі раён); Тур *рака* (Мазырскі раён); Старуха *возера* (Петрыкаўскі раён); Чайка *рака* (Капыльскі раён); Язва *рака* [2].

Увогуле самымі знакамітымі онімамі ў турыстычным брэндынгу з’яўляюцца тапонімы тыпу *Прыпяць*, *Палессе*, *Мазыр*, *Нараўля*, *Рэчыца*, якія выклікаюць у чытача самыя разнастайныя пачуцці [3]. Яны лічацца нават онімамі-брэндамі.

Некаторыя гідронімы і айконімы выкарыстаны ў якасці загалоўкаў паэтычных твораў. У паэтычных зборніках ёсць вершы *Пціч, Прыпяць, Славечна, Мазыр, Юравічы, Мазырскі кірмаш, Плывуць у Мазыр паракходы, Прыпяцкі мост, Над Прыпяцю, Прыпяць і Мазыр, Каралева Палесся, На Палессі, Палеская вада* [4].

Мова мастацкіх твораў больш рамантычная, але часам неабходны прагматычны падыход. У гэтым выпадку дапамогуць энцыклапедыі. Так, энцыклапедыя “Блакітны скарб Беларусі” у дэталях паведаміць пра “*Сіня-вокую краіну*”, як часам паэтычна нас называюць. На Беларусі 20,8 тыс. рэк, іх агульная даўжыня – 90,6 тыс. км. Рэкі належаць да вадазбораў Чорнага і Балтыйскага мораў [2, с. 13].

Асноўная крыніца жыўлення рэк – атмасферныя ападкаі, якія ў цёплы перыяд года сцякаюць непасрэдна пасля выпадзення, у халодны – сцякаюць пасля раставання снегу [Там жа, с. 15].

Водны Кодэкс Рэспублікі беларусь прадугледжвае мерапрыемствы па ахове і рацыянальным выкарыстанні рэк і каналаў.

У энцыклапедыі мы знойдзем звесткі пра газавы рэжым азёр, гідрахімічныя асаблівасці азёр, раслінныя і жывёльныя арганізмы азёр, азёрныя адклады. Азёры выкарыстоўваюцца як збіральнікі бытавой і прамысловай вады, для рыбалоўства і рыбагадоўлі, арашэння зямель, рэгулявання сцёку, добраўпарадкавання населенных пунктаў і стварэння водна-рэкрэацыйных сістэм, турызму. Ва ўмовах Беларусі значная група (больш за 30 %) рэкрэацыйна-турыстычных зон і курортных мясцовасцей рэспубліканскага значэння фарміруецца на базе азёрных сістэм, каля 30 % – на вадасховішчах і каля 40 % – на вялікіх рэках [Там жа, с. 20].

Калі размова ідзе пра турызм, мова разглядаецца не толькі як мэта, але і як сродак – сродак перакладу матэрыяла і складання турыстычнага дыскурсу на іншай мове для замежных турыстаў. Беларуская мова з’яўляецца адной з моў індаеўрапейскай сям’і моў, таму і словы ёсць аднолькавыя па гучанню і па сэнсе з англійскай мовай: *paper* (англ.) – *папера* (бел.), *cost* (англ.) – *кошт* (бел.), *palace* (англ.) – *палац* (бел.), *light* (англ.) – *ліхтар* (бел.), *lye* (англ.) – *лукта* (бел.), *letter* (анг.) – *літара* (бел.), *crib* (англ.) – *красці* (бел.), *spike* (англ.) – *цвік* (бел.), *game* (англ.) – *гульня* (бел.), *skin* (англ.) – *кура* (бел.), *sugar* (англ.) – *цукар* (бел.).

Аналізу належаць не толькі словы беларускай мовы са словамі, далёкімі па часе і прастору, але і з мовай падобнай групы славянскіх моў, напрыклад, рускай. Толькі дасканалы аналіз тэксту дапаможа пазбегнуць наяўнасці іншага сэнсу. Так, радкі з твора Івана Шамякіна дэманструюць адсутнасць такога аналізу пры перакладзе, і як вынік – іншы сэнс слоў. А словы – сродак перадачы рэчаіснасці.

...Упоўдзень над вёскай прашумела навальніца. Хмара праляцела за некалькі хвілін, шугануўшы касым ліўнем. Але маланка нарабіла бяды. На сядзібе МТС раскалола стары дуб, якому, як людзі казалі, было не мени за дзвесце гадоў, і кантузіла механіка Сяргея Касцянка. Вестка гэтая, як звычайна, перабольшаная, умомант абляцела вёску...

...Але дождж, вядома, прынясе больш карысці, чым шкоды: пасля амаль месячнай спякоты пачала **жоўкнуць бульба, вянуць гародніна**. Цяпер была надзея, што ўсё гэта жыве і дасць добры ўраджай....

– А навошта ён мне, сад? Абы **падатак плаціць**.

Гэта быў чалавек вышэй сярэдняга росту, гады не высушылі і не сагнулі яго дзябёлую постаць, трымаўся ён проста і хадзіў яшчэ шпарка і ўпэўнена, хоць і абаніраўся на **кій**.

...Раіса была яго вучаніца і суседка – іх хаты стаялі побач.

...Хораіа на вуліцы пасля дажджу! [5, с. 1–4].

Словы **вартаўнік – сторож, Кій – трость, сядзіба – территория** ў перакладзе маюць іншы сэнс, што ўплывае і на чытача.

В полдень над деревней про шумела гроза. Туча надвинулась неожиданно и, обрушившись **косым ливнем, уползла дальше**. Но молния натворила беды: на усадьбе МТС расколола старый дуб, которому давали не меньше двухсот лет, и **контузила механика Сергея Костянка**.

...Но от дождя сейчас, конечно, больше пользы, чем вреда: после почти месячной жары пачала **желтеть картофельная ботва**, вянут овощи. Теперь можно было надеяться, что все это оживет и даст **добрый урожай**...

– А на что он мне, сад? **Налоги платить?**..

...Два месяца он пролежал в постели и до сих пор **ещё не вполне оправился**.

...Хорошо на улице после дождя!

З мэтай дасканалай працы над турыстычным тэкстам па рэгіёну ці рэгіёнам неабходна карыстацца не толькі руска-беларускім слоўнікамі, але і тлумачальным беларускім слоўнікам.

Ад – пекла, аир – аер, айда – гайда, амбар – свіран, ангел – анёл, арест – арышт, аромат – пах, бабочка – матылёк, бал – баль, банка – слоік, баня – лазня, барыня – пані, башня – вежа, бесспорно – бясспрэчна, бесстыдник – бессаромнік, вслух – уголас, глумление – здзек, госпиталь – шпіталь, гроб – труна, гроза – навальніца, жажда – смага, жалеть – шкадаваць, жалоба – скарга, жаль – шкала, жар – гарачыня, жатва – жніво, жаркий – гарачы, жесткий – цвёрды, жестокий – бязлітасны, задел – зачын, задержание – затрыманне, заоченеть – адубець, зажигать – запальваць, замечание – заўвага, заноза – стрэмка, запрещение – забарона, измена – здрада, изжога – пякотка, изморось – імжа, изумительный – цудоўны, изумлять – дзівіць, изюм – разынка, икона – абраз, илистый – глеісты, имение – маёнтак, инструмент – прылада, искренний – шчыры, интересный – цікавы [6].

Гэты спіс прыкладаў перакладу слоў з мэтай складання тэкста турыстычнага дыскурсу дэманструе цікавы і неабходны аналіз і падыход, які безумоўна, прывядзе да павялічэння зацікаўленых наведаць краіну Беларусь і пачуць, як гучаць словы.

Тэрыторыя нашай краіны мае ў кожным куточку свае асаблівасці. Праца спецыялістаў некалькіх галін можа прывесці да вельмі добрага выніку распрацоўкі турыстычнага брэнду. Мова ж турызму можа насіць як агульны, так і дэталёвы характар, усё залежыць ад слухача, турысцкай аўдыторыі. Так, часам неабходна дасканала звесткі. Іх мы знойдзем у энцыклапедыях.

ЛІТАРАТУРА

1. *Шур, В.* Анамастычная лексіка ў беларускай мастацкай літаратуры / В. Шур. – Мінск : УП «Тэхнапрынт», 2002. – 226.
2. Блакітны скарб Беларусі: Рэкі, азёры, вадасховішчы, турыцкі патэнцыял водных аб'ектаў. – Мінск : БелЭн, 2007. – 480 с.
3. *Дашкевіч, Г.* «Ты, Мазыр, – мой Парнас...» (Мазыр ў жыцці і творчасці У. Верамейчыка) / Г. Дашкевіч // Літаратурнае Палессе ў постацях і лёсах : матэрыялы міжнар. навук. канф., г. Мазыр, 17–18 лістап. 2004 г. / Мазыр. дзярж. пед. ун-т. – Мазыр, 2005. – С. 108–113.
4. *Шур, В.* Беларускія ўласныя імёны: беларуская антрапаніміка і тапаніміка : дапам. для настаўнікаў / В. Шур. – Мінск : Маст. літ., 2008. – 237 с.
5. *Шамякін, І. П.* Збор твораў : у 23 т. Крыніцы : раман / І. Шамякін. – Мінск : Маст. літ., 2012. – Т. 11. – 423 с.
6. Русско-белорусский словарь: более 15 000 слов. – Минск : Современная школа, 2011. – 352 с.